

EGYSZERÜSITSÜK A FELDOLGOZÓ MUNKÁT

025.3:778.3+774+681.177

Érdekesek lehetnek-e egy nem műszaki könyvtár tapasztalatai az üzemek és tudományos intézetek szakmai könyvtárosai számára?

És ha igen, milyen tapasztalatok lehetnek hasznosak?

Ezek a kérdések merültek fel a cikk írójában - miután a lap szerkesztősége felkérte a Gorkij Könyvtár tapasztalatainak megírására. A választ a kérdésekre végső soron a legilletékesebbeknek - a cikk olvasóinak - kell megadniuk.

Előre kell bocsátani, hogy a leirt módszerek és tapasztalatok sajátos helyzetben váltak be, és eredményei csak rövidebb-hosszabb kísérletek után jelentkeztek. S talán mondani sem kell, hogy számos kudarc is tarkította az eredményekhez vezető utat. A buktatók, az akadályok leírását ezuttal természetesen mellőzzük, de minden érdeklődő könyvtárosnak tapasztalataink negatív oldalait is szívesen feltárjuk helyszíni tapasztalat-cseréken, hogy ezáltal erőt, időt és pénzt takarítsanak meg.

Ez a cikk főleg gyakorlati könyvtártechnikai kérdéseket tárgyal, még pedig a megvalósítás szemszögéből. A cikk nagyjából az Állami Gorkij Könyvtárban végzett kísérleteket és azok tapasztalatait írja le.

A műszaki szakkönyvtárakban halmozódik fel a technika és a tudomány minden fontos eredménye; pénzben felbecsülhetetlen ez a tudományos-technikai tapasztalat. És nem kevés mulik éppen a könyvtár munkáján, közkincsé válnak-e az új eredmények, vagy beporosodnak. A könyvtárnak mindenütt alapvető feladata, hogy állományát és az új irodalmat olvasói számára feltárja. Ez a szakkönyvtáraknak különösen feladata.

Az Állami Gorkij Könyvtár alapvetően orosznyelvű könyvtár. Könyvállománya meghaladja a 100 000 kötetet; beiratkozott olvasóinak száma pedig a 3000-et. Több mint 300-féle folyóiratot járát, széleskörű nemzetközi könyvkölcsönzést bonyolít le stb., évi gyarapodása 8-9000 kötet körül van.

Mindezt azért vázoltuk, hogy az olvasó könnyebben maga elé képzelhesse a kísérletek színterét és körülményeit.

Tény, hogy a leirt kísérletek zöme technikai jellegű. De a könyvtári technika célja az olvasók tökéletesebb kiszolgálása, a kulturális nevelőmunka hatékonyságának növelése.

Jelen beszámolóban természetesen nemcsak a mi tapasztalataink, hanem bizonyos értelemben nemzetközi tapasztalatok is tükröződnek.

Bevezetésül még néhány elvi jelentőségű kérdést szükséges érinteni: Amíg az elmúlt száz évben az ipari munka termelékenysége 1400 %-kal nőtt, addig az irodai munka termelékenysége csak 40 %-kal. S bár nin-

osenek adatok a könyvtári munka termelékenységének fejlődéséről, minden könyvtáros érezheti, hogy itt is óriási az elmaradás.

Ez az elmaradás különösen kirívó akkor, amikor a könyvkiadás óriási mértékben kibővült, és a tudományos és szakmai publikációk száma szinte áttekinthetetlen.

A gyors fejlődés, de különösen a szocialista iparnak az átlagosnál is gyorsabb fejlődési üteme parancsolóan írja elő a könyvtárosok számára, hogy a szakirodalmat minél gyorsabban és minél tökéletesebben tárják fel.

A tudományos és műszaki irodalom gyors és tökéletes feltárása és elterjesztése újabb, még jobb eredményekhez segítheti a szakembereket.

Ezért gondoltuk, hogy tapasztalatainknak néhány helyen haszna lehet, ha azokat a helyi sajtós körülményeket figyelembevéve alkalmazzák.

Ebben a cikkben két témát érintünk:

- a címlapfényképezést mint feldolgozási módszert
- a Hollerith-foto kombinálásával történő feldolgozást.

I. CIMLAPFÉNYKÉPEZÉS

Sajátosan nehéz helyzetben választottuk ezt a módszert.

1956 októberében az ellenforradalmárok felgyújtották a könyvtárnak a Semmelweis utcában levő központi kölcsönzőjét, ahol 35 000 kötet könyv mellett elégett a címleltár, és elpusztult a katalógusok nagy része. Leltár és katalógus nélkül maradt több mint százezer kötet könyv.

Ebben a helyzetben - előzetes kísérletek után - a címlapfényképezés módszere mellett döntöttünk.

Lényege a következő:

- a/ a címlapon levő adatokat nem kell leírni, azokat a foto útján közvetlenül felhasználjuk,
- b/ a címlapról hiányzó, de szükséges adatokat egy címkiegészítő cédulára írjuk, és a címlappal együtt fényképezzük le, normál filmre.
- c/ a filmről nagyítással készülnek a szabványméretű /75x125 mm/ katalóguscédulák,
- d/ a filmnegatív maga az egyedi leltár.

A címlapfényképezés módszerét 1957. januártól 1960 nyaráig folytattuk, és közben maga a módszer részleteiben többször változott, fejlődött. Nem változtak a fenti a-d pontokban írt alapelvek.

Eleinte a címlap mellé, majd később a címlap alsó szélére helyeztük a könyvnek a címlapról hiányzó könyvészeti adatait tartalmazó címkiegészítési cédulát.

A címkiegészítési cédulán két szokatlan adat is látható: a könyv ára és a csoportos leltárkönyv száma. Ezekre itt azért van szükség, mert a filmnegatív az egyedi leltár szerepét is betölti, s abban ezek az adatok szükségesek.

Az 1. sz. ábra egy egyszerű címkiegészítéssel ellátott címlap fényképét ábrázolja.

DEUTSCHES
GEDICHTBUCH

Zeichnungsgröße
von
GÜNTHER DECKE
und
UWE BERGER

850-822 (LYRIK AUS ACHT JAHRHUNDERTEN.)
D 38 (VORW., ANMERK. GÜNTHER DEICK,
D 40 UWE BERGER.)
B 35 BERLIN, AUFBAU-VERL., 1959.
781 p. 44.50 Ft. (883 v)

Ha a címlap mellett oldal a szerző arcképét tartalmazta, vagy annak a képét, akiről a könyv szólt, azt is lefényképeztük, és az is rákerült a katalóguscédulára. Ezzel a katalóguscédula élénkebb lett, és az olvasók is szívesebben lapoztak benne. Sőt egyidejűleg megvalósult a portrékatalógus egy sajátos formája is.

Később a fotokatalógus oldalán helyet kapott a könyvre jellemző illusztráció is.

2.sz. Ábra

A későbbiek folyamán a módszer tovább tökéletesedett és a katalóguscédula bal oldalára került az annotáció, ha az bele volt nyomtatva a könyvbe. /A szovjet irodalmi témájú könyvekben ez elég gyakori./ Előfordult, hogy a rövid előszó volt annyira jellemző, hogy ezt fényképeztük a címlap mellé. Gyűjteményes, sokszerzős műveknél viszont a tartalomjegyzék lefényképezése vált szükségessé, illetve hasznossá.

ОГЛАВЛЕНИЕ		ЛИОНЕЛЛО ВЕНТУРИ	
		ХУДОЖНИКИ НОВОГО ВРЕМЕНИ	
Предисловие	5	Перевод с итальянского А. В. ПРОДАКОВ	
Предисловие автора	7	Под редакцией и с предисловием А. ВАСИЛЬЕВСКОГО	
Гойя	9	С 1770	
Констебл	22	70(4)°20'×(104)°020	
Давид	34	(4)°78'20'×(104)°020	
Энгр	42	В 206	
Делакруа	54	128 с., 65 в.	
Коро	68	98,70 кв. (820)	
Домье	82		
Курбе	96		
Библиография	109		

3. sz. ábra

A filmleltárról csupán annyit szeretnénk elmondani, hogy azon a címlapok felvételei leltári szám szerint következtek egymás után. Az egyes kis tekercseket ezer könyvet tartalmazó tekercsre ragasztottuk össze.

A sorozati műveket nem tekercseken, hanem filmcsikokon regisztráltuk, mert kiegészítésük így könnyebb volt.

Technikai kérdések

Mielőtt a címlapfényképezést elkezdtük, nem volt semilyen felszerelésünk. Kezdetben egy kölcsönként Practika, majd Practina géppel fényképeztünk. A Practikához csináltattunk egy 25 méter filmet befogadó kazettát, hogy ne kelljen minden harminchat felvétel után tölteni. A Practina géphez pedig gyárilag is kapható volt egy 17 méter filmet befogadó kazetta, sőt továbbító elektromotor is.

Kezdetben Agfa Dokumentum-filmet használtunk, majd áttértünk a Forte Reprofort filmre, amely - tapasztalataink szerint - ugyanolyan jó, mint az Agfa. /Az érdeklődőknek szívesen elmondjuk az eljárás minden apró osinját-binját, a hívó összetétele, hívási idő stb. Ezzel itt nem akarjuk a helyet tölteni./

A katalóguscédulák számára a legmegfelelőbb a Forte gyártmányú BH 0 jelzésű fotopapír, amelyet 50x60 cm méretben vásároltunk. Ebből a nagyságból 32 db szabványméretű katalóguscédula kerül ki minden hulladék nélkül.

Összehasonlító számítások

Az összehasonlításnál 100 könyvre fordított munkaidőt és anyagfelhasználást vettünk számításba. Az egyes munkafázisok részletezését ugyanóság elhagyjuk, és csupán a végeredmények összehasonlítására korlátozódunk.

100 könyv feldolgozására fordított idő
a hagyományos feldolgozási módszer mellett kereken 145 óra
a címlapfényképezés módszere esetén kereken 99 óra
Tehát a munkaidőmegtakarítás 46 óra /kb 32 %/x/

100 könyv feldolgozásához szükséges anyag költsége
a hagyományos feldolgozási módszer esetén kereken 95,- Ft
a címlapfényképezési eljárásnál kereken 227,- Ft

Itt a helyzet fordított, az új eljárás anyagköltsége lényegesen magasabb a hagyományosénál / a többlet itt 132,- Ft/.

Egybevetve a munkaidő és az anyag értékét, kiderül, hogy a címlapfényképezés módszere 100 könyv esetén kereken 190 forinttal olcsóbb.

Gyengesége az új eljárásnak, hogy nagyméretű könyvek esetén a címkiegészítés és általában a kisbetűk kicsinyítése több mint háromszoros, és ezért szabadszemmel nehezebben olvasható.

Nem gyengéje, de bizonyos nehézsége az új eljárásnak, hogy minimális fotofelszerelés és fényképezési gyakorlat nélkül nem kezdhető el.

Mégis mikor és hol ajánlható ez a módszer? Általában csak ott, ahol valamilyen kivételes feladat megoldására hivatott. Tehát pl. ahol túl sok könyvet kell rekatalogizálni, és kevés a munkaerő, de fotofelszerelés van. Ott is ajánlható, ahol a fotokatalóguscédula lényegesen többet nyújt a szabványos címfelvételnél, és ahol éppen ez a plusz a lényeges. Ajánlható ott is, ahol tulnyomó az idegennyelvű könyv, és a könyvtárosnak ezek címlírása nehézséget okoz; általában ahol kevés /1-3 db/ katalóguscédulát készítenek.

Könyvtárunk ezért tért át más feldolgozási módszerre, mert kikísérletezte a hagyományosnál /de a címlapfényképezésnél is/ többszörte termelékenyebb Hollerith-foto kombinációs eljárást.

II.

FELDOLGOZÁS A HOLLERITH ÉS FOTO MÓDSZER KOMBINÁCIÁVAL

Már a Sallai-Sebestyén: Könyvtárosok kézikönyvének tanulmányozása, majd "A Könyvtáros"-ban megjelent MODERN KÖNYVTÁRTECHNIKA c. cikksorozat felhívta a figyelmünket a modern lyukkártyagépek könyvtári felhasználására. Ugyanakkor az olvasók új kiadványokat: gyarapodási jegyzékeket, bibliográfiákat sürgettek. Ezek elkészítése annyi gépelési, ellenőrzési munkát követelt, hogy nem győztük készítésüket. Ezért kísérleteket kezdtünk a feldolgozó munka termelékenységének növelésére. A kísérletek kezdete visszanyulik 1958 őszére.

x/ kb 7 forint óradíjjal számolva, a munkaidő-költség 1015,- Ft, illetve 693,- Ft. A megtakarítás itt 322 Ft.

A kísérletek az állomány regisztrálására irányultak. Azért választottuk a gépi feldolgozásu lyukkártyát, mert több tízezer kártya feldolgozása, rendszerezése géppel már gazdaságosabb, mint a kézi válogatásu peremlyukasztásos módszerrel. /Az olvasók adatainak és érdeklődési körének feldolgozására - mert ott osupán néhány ezer kártyáról van szó - kézi válogatásu peremlyukasztásos módszert vezettünk be 1959. január 1-én./

A kísérletek során eredeti elképzelésünk módosult, és a Hollerith-féle módszert kiegészítettük a kártyákra gépelt címfelvételek fényképezésével.

A kártyák fényképezése a Hollerith-rendezéstől egyébként teljesen elválasztható, és önmagában is célszerű megoldás. /Ilyen kísérleteket is végeztünk./ Ezzel a módszerrel készült 1958-ban a könyvtár kötet-alaku folyóiratkatalógusa, 1959 őszén pedig a duplum könyvek jegyzéke, 1960-ban a folyóiratok sokszorosított jegyzéke stb.

Kísérleteink célját a következőkben lehet összefoglalni:

1. A könyvtár hatósugarának kiterjesztése, az állomány tökéletesebb feltárása, a szovjet könyv magyarországi terjesztésének megjavítása.
2. A cédulakatalógusnál kezelhetőbb tájékoztatási eszköz létrehozása.
3. Az olvasó munkájának megkönnyítése, a tájékoztatás helyhez köztöttségének megszüntetése.
4. A jelenleginél gazdaságosabb katalógustechnika megvalósítása.
5. A feldolgozómunka meggyorsítása, egyszerűbbé tétele, olcsóbbítása.

Az új kombinált eljárással készülnek

- a/ a katalóguscédulák,
- b/ a gyarapodási jegyzékek,
- c/ a címleltár, amely egyben raktári /helyrajzi/ katalógus,
- d/ az évi gyarapodás szakok szerinti kumulációja,
- e/ az olvasói betűrendes katalógus,
- f/ az olvasótermi katalógus,
- g/ a különféle bibliográfiák.

A felsorolt kiadványok, kötetkatalógusok és jegyzékek mind az egyszerű leírt címleírásokból készülnek. Előfordulhat, hogy egyetlen címleírást 10-szer vagy még többször is felhasználunk. Éppen ez az új eljárás gyorsaságának és gazdaságosságának a lényege.

A nyomtatott katalógusok eddigi technikája lassu és drága volt. A nyomtatott katalógusok, mire megjelentek, részben már el is avultak, és az újabb, bővített kiadásnál meg kellett ismételni minden korábbi nyomdai munkát.

A leírandó módszer lényegesen gyorsabb és olcsóbb az eddig használatosaknál.

80 860	ЛУКОВСКИЙ, Василий Андреевич: Собрание сочинений. В 4-х т. Предисл. И. М. Семенко. Т. I-3. М.-Л. 1959-1960, Гослитиздат. II, 480 с., I табл.; 487; 571 с., I табл.	B 25334/I-3									
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="text-align: center;">R.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Kol.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Otv.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Gy.</td></tr> </table>	R.	Kol.	Otv.	Gy.	I.) Стихотворения. II, 480 с., I табл. 2.) Баллады, поэмы и воепести. 487 с. 3.) Орлеанская дева. Сказки. Эпические произведения. 571 с., I табл.	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="text-align: center;">Szolg.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Kop.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Fók.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">K. K.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Készlt.</td></tr> </table>	Szolg.	Kop.	Fók.	K. K.	Készlt.
R.											
Kol.											
Otv.											
Gy.											
Szolg.											
Kop.											
Fók.											
K. K.											
Készlt.											
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="text-align: center;">Kol.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Otv.</td></tr> <tr><td style="text-align: center;">Gy.</td></tr> </table>	Kol.	Otv.	Gy.	882-I 882-I2 882.09 Луковский, В.А. 882-I3 882-I44							
Kol.											
Otv.											
Gy.											
ALLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR 2. sz. Törzslap											

4. sz. ábra

Ezekután szeretnék rátérni az eljárás technikai leírására. Az eljárás legfontosabb eleme a könyvekről készült törzslap.

A 4. sz. ábra egy kitöltött törzslapot ábrázol.

A kártya különleges papírból készül, hófehér, és méretei megegyeznek a Hollerith-kártyák nemzetközi méreteivel. A kártya jobb felső sarka le van vágva, amivel ellenőrizhető az, hogy egyetlen kártya se álljon fordítva.

A két szaggatott vonal között levő 120 mm szélességű részbe kerül a könyv címléírása.

A címléírást szépen és pontosan kell elkészíteni, mert minden jegyzékben ennek a képét láthatjuk viszont. A címléírás a cédula felső szélétől 1-2 mm-re van. Aláhúzzuk a rendszót és a könyv raktári számát. Ritkítással emeljük ki annak a nevét, akiről a mű szól.

A címléírás alá kerülnek a szakszámok.

A címléírással együtt kell a kártyára nyomott rácsokat kitölteni.

A baloldali kisebb rács legfelső sorába kerül a könyv ára, alája a csoportos leltárkönyv tétele száma, s ez alá a Cutter-szám vagy számok. Ha több van, akkor egymás alá írva a rácson kívül is.

A baloldali kisebb rács elé kerül a dátum, ami a címléírás napját mutatja.

Az ár, a csoportos leltári szám és a dátum adataira azért van szükség, mert a törzslapról készül a könyvtár címléltára is, amelynek ezeket az adatokat tartalmaznia kell.

A jobboldali nagyobb rács a szakszámok részére szolgál.

A katalóguscédula

1960 nyara óta a katalóguscédula már nem a könyv címlapjának a lefényképezése útján, hanem a Hollerith-lapon levő címleírás lefényképezése útján készül. Ezzel a katalógus egysége helyreállt, a katalógus szövege olvashatóbb, tartalmaz minden szükséges adatot. Ugyanakkor hiányzanak róla az olyan adatok, amelyek az olvasót feleslegesen terhelnék /ár, csoportos leltári szám stb./

Mint már az olvasó sejti, a Hollerithre írt címleírást többször lefényképezzük. Első ízben normál filmre, s erről készül a szabványméretű katalóguscédula a szükséges példányban. Egy ilyen katalóguscédulát mutat be az 5. sz. ábra.

ЕГОРОВ, Борис (А.) - Ян (А.) ПОЛИЩУК - Борис (А.) ПРИВА-
ЛОВ: Капля внимания. Юмористические рассказы
и фельетоны. Илл. М. 1959, Сов. писатель, 244 с.
B 25020

882-7

2502I B

5. sz. ábra

A feldolgozás alapja a Hollerith-kártya: különleges papírból készített, 184x82 mm nagyságú és 0,2 mm vastagságú kartonlap, melynek méretét nemzetközi szabvány biztosítja. A Hollerith-féle lyukkártya 80 függőleges oszlopra és 12 vízszintes sorra van beosztva.

A kártyára viendő adatokat a lyukasztásra elő kell készíteni. Az előkészítés eredménye a bizonylat, melyen a szöveges rész betűvel, a valódi számok /pl. a raktári szám, szakszám, földrajzi szám, ár stb./ állandó helyérték szerint rendezett számokkal, az egyéb meghatározások, kategóriák pedig tetszés szerinti, de szigorúan állandó kódjellel látnak el.

Ezeket a számokat azután az igen gondosan kidolgozott kártyaterv szerint a 80 függőleges oszlopra beosztott lyukkártyába lyukasztják. Egy függőleges oszlopban egy egyjegyű szám vagy betű lyukasztható, ha többjegyű szám vagy betű jelölésére van szükség, akkor annyi oszlop kell, ahány számból, illetve betűből áll a szám vagy a szó. A kódolás egyik nagy előnye, hogy 1 oszlop 10 különféle fogalom vagy kategória nyilván-tartásához elégséges.

A lyukasztást lyukasztógép végzi, amely elvileg az írógéphez hasonlít. A lyukasztógép átlagos óraterjesztménye kb. 100-150 kártya.

A lyukasztás helyességét ellenőrző-lyukasztó gépekkel ellenőrzik. Ez hasonló rendszerű, mint a lyukasztógép.

A lyukasztott és ellenőrzött kártyák a rendező gépbe /szorter/ kerülnek. A rendezőgép a kártyákat a terv szerint meghatározott sorrendbe csoportosítja. Lényege az, hogy az azonos oszlopban és azonos sorban kilyukasztott kártyák azonos csoportba kerülnek. A rendezőgép teljesítő képessége óránként 24 000 kártya. /Az újabb gépeké több./

A rendezett és csoportosított kártyák az ún. táblázó /tabelláló/ gépre kerülnek. A táblázógép listába foglalja, leírja, gyűjti, összesíti a lyukasztott kártyán rögzített adatokat. Ez a gép készíti a különféle táblázatos kimutatásokat, listákat, amelyeknek a kívánt részadatait összesíteni is tudja, sőt egyes gépek a kártyán lyukasztott számok szorzását is elvégzik. Ez a gép óránként kb 6000 kártyát dolgoz fel.

Még elég ritkán olvashatunk a könyvtári szakirodalomban e technika könyvtári felhasználásáról. Ennek alapvető oka az, hogy a Hollerith-gépek, gépcsoportok rendkívül drágák, és csak ott fizetődnek ki, ahol teljesen ki vannak használva. Legnagyobb üzemeinkben ilyen Hollerith gépparkok vannak.

A Hollerith-gépek igen gyorsan dolgoznak, s valójában a Gorkij Könyvtárban még a lyukasztógép sem volna teljesen kihasználva, mert egész évi gyarapodásunkat egy gép 8-10 nap alatt kilyukasztaná, ezért a 10 000 törzslapot /5 doboz/ elvisszük a gépi adatfeldolgozó vállalat-hoz. Néhány nap múlva az egész anyagot kilyukasztva és a megadott szempontok szerint rendezve elhozhatjuk.

Visszatérve a Gorkij Könyvtárban kikísérletezett eljárásra:

A rácsokba irt adatokat, s ezenfelül a könyv raktári számát a kártyára lyukak segítségével jelölik.

A rendszer kiépítése előtt természetesen pontosan meg kell határozni, hogy az egyes adatok a kártyának melyik részébe kerülnek. Ezen később már nem lehet változtatni. A munka pontosságát könnyítik meg a rács kockái, ahol az összeadásra kerülő vagy egymásután rendezendő számoknál a helyérték alapvető jelentőségű.

A kilyukasztott és ellenőrzött kártyák rendezését egy másik gép végzi. Ez a gép könyvtárunk évi gyarapodásának céduláit két óra alatt betűrendbe rakja stb.

A kilyukasztott törzslapok azután még más Hollerith-gépeken is felhasználhatók. Így például a táblázó gép /tabelláló gép/ a megadott sorrend szerint /akár számrendben, akár betűrendben vagy szakrendben, vagy más rendben/ papírra irt jegyzékeket is tud készíteni a kilyukasztott adatokról. Ezeken belül, ahol szükséges, összeadja az adatokat, kiírja az összeget. Például a szakrendbe rendezett kártyákról jegyzéket készít, közben szakcsoportonként összeadja a könyvek darabszámát és árát, különvéve a vásárolt, az ajándékba kapott és a csereként a könyvtárba került könyvek tételeit. Ez a művelet a csoportos leltár ellenőrzésére szolgálhat.

1958 őszén és telén először 200, majd 2000 törzslappal végeztünk kísérleteket. Ekkor még tulzott illúzióink voltak a Hollerith könyvtári

[illegible]

felhasználásáról. Minden olyan műveletet végigpróbáltunk, amit a Hollerith-technika meg tud oldani. A leglényegesebb ebből az volt, hogy a szerző és a cím adatait betűkkel rávittuk a kártyára. Az első kísérletből azt vártuk, hogy a Hollerith írásos katalógusokat készít. Ezért a kártyának mind a 80 oszlopát kihasználtuk. Ennek viszont az lett a hátránya, hogy betűkre /szerző, cím/ először mindössze csak 28, később 35 betűhely maradt. Ez viszont igen kevés, mert egy három szerzős műnél a címre már alig jutott pár betű. Ez a 28, illetve 35 betűs korlát gyakran a legrosszabb helyen vágta el a címet /lásd a 6. ábrán levő tabellátor-jegyzéket/.

Ezek a jegyzékek, bár igen gyorsan készülnek, az olvasók kezébe nem adhatók, sőt házi használatra sem elég jók, mert nagyok, és nehezen kezelhetők. Tetézte nehézségünket az, hogy amíg könyvtárunk állománya nagyjából orosznyelvű, addig Magyarországon cirillbetűs táblázógép nincs. Ezért át kellett írni a cirill betűt latin betűre, ami szintén bonyolult volt.

Ekkor még a címleírásnak, valamint az egyes adatoknak a kártyán való elhelyezése is más volt, mint ma. Egy ilyen kártyapár fényképét is bemutatjuk. /Lásd a 7. sz. ábrát./

[illegible]45242 · *Neurosci.*[illegible]

E tapasztalatok és alkalmasabb megoldások keresése után alakult ki a kombinációs forma, aminek az a lényege, hogy a Hollerith-gépeket csak a rendezés munkájának megkönnyítésére használjuk fel, a katalógusok szövegét pedig fényképezés útján állítjuk elő.

A kártyákon levő szöveg egymás mellé fényképezésének gondolata már igen sokhelyen felmerült és megoldott kérdés. Ezeket a tapasztalatokat /amennyire a szükséges irodalomból el tudtuk érni/ feldolgoztuk, és alkalmaztuk a mi viszonyainkra.

Két jelentős előzményt szeretnék megemlíteni:

31

2. A másik a mienkhez inkább hasonló megoldás a szintén amerikai Mezőgazdasági Bibliográfia készítésének módszere.^{x/}

A hivatkozott cikk szerint a címléírásokat szabvány méretű /125x75 mm/ papírra gépelik /illetve ilyen méretre perforált papírszalagra írják/, ellenőrzés, számozás után az egyes lapokat pikkelyszerűen léposóztatosan egymásután felragasztják, és lefényképezik.

Az általunk kikísérletezett megoldás, bár hasonlít az előzőkhöz, de még a fényképezést illetően sem egyezik meg azokkal. Az itt leírt eljárás szinte semmilyen beruházást nem igényel, és szerény gazdasági keretek közt is kivihető.

A géppel /vagy kisebb mennyiségek esetén kézzel/ rendezett kártyák fényképezése a célnak megfelelően különböző módokon történik.

487	BRECHT, B.: Der Dreigroschenroman. 1945. München. 477 p.	B 300032
488	BRECHT, B.: Der Dreigroschenroman. 1945. M. 1.444 p.	B 300033
489	BRECHT, B.: Der Hofmeister von Jacob Michael Reinhold lens. Studien. Neue Technik der Schauspielkunst. Übungsbücher für Schauspieler. Der Verstand des Iukullus 1952. Berlin. 149 p.	B 300034
490	BRECHT, B.: Hundert Gedichte. 1918. 1950. Berlin. 111 p.	B 300035
491	BRECHT, B.: Herr Funke und sein Knecht Metti. Die Strassenknechte. Chinesische Gedichte. Die Ausnahme und die Regel. 1951. Berlin. 172 p.	B 300036
492	BRECHT, W.: Mein unbekannter Bruder. Szenen. 2. Aufl. 1952. Berlin. 412 p.	B 300037
493	BREDEL, W.: Die Enkel. Roman. 1956. M. 703 p.	B 300038
494	BREDEL, W.: Der Kommissar am Rhein. Historische Erzählungen. III. 1940. M. 380 p.	B 300039
495	BREDEL, W.: Das schweigende Dorf und andere Erzählungen. 1954. Rostock. 181 p.	B 300040
496	BREDEL, W.: Die Schöne. Roman. Előszó oroszul. A. Kuzsakov. 1952. M. 443 p.	B 300041
497	BREDEL, W.: Die Schöne. Roman. 1955. Berlin. 594 p.	B 300042
498	BREDEL, W.: Die Vater. Roman. 1955. Berlin. 492 p.	B 300043
499	BREDEL, W.: Die Enkel. Roman. 1956. Berlin. 661 p.	B 300044
500	BREDEL, W.: Verwandte und Bekannte. Roman. Gekürzt. Előszó oroszul. M. Markusevics. 1950. M. 395 p.	B 300045
501	BREDEL, W.: Vom Ebro zur Wolga. Drei Begegnungen. Erzählungen. 1954. Berlin. 389 p.	B 300046
502	BREDEL, W.: Vom Ebro zur Wolga. Drei Begegnungen. Erzählungen. 1954. Berlin. 389 p.	B 300047
503	BRENNEN, W.D.: Neulich kam Anton... Humoristische Erzählungen. III. 1950. Berlin. 160 p.	B 300048
504	BRENTANO, C.: Mein Lied erklang. Gedichte und Geschichten. 1956. Berlin. 363 p.	B 300049
505	BREZZAN, J.: 52 Wochen sind ein Jahr. Roman. 1953. Berlin. 298 p.	B 300050

A raktári katalógust és címléírt közvetlenül papírra fényképezzük egy 30x40 cm-es egyszerű lemezes fényképezőgéppel /az objektív előtt tükör van/.

A raktári katalógus mérete 21x30 cm, a baloldalon egy 2 cm széles oszkkal. Ez teszi lehetővé az egyes lapok összeállítását.

Egy 21 x 30 cm-es oldalra 2 hasámban átlagosan 60-65 cím kerül, ami a keresést nagyon megkönnyíti. /A 8. ábra a raktári katalógus egy részletét mutatja be./

Mint a 8. sz. ábrán látható, a raktári katalóguson a középső szöveges részen kívül a baloldali kisebb rács adatai is láthatók. Erre azért van szükség, hogy a leltárral szemben támasztott követelményeket kielégítse.

8. sz. ábra

^{x/} A bibliográfia készítés modern technikája c. cikkében Schindler Bryant M. részletesen ismerteti a Bibliographie of Agriculture c. bibliográfia elkészítését. Libri, 1955, 2. p.143-152. V.ö. Könyvtári Tájékoztató 1954. 3.p.43-51.

GYARAPODÁSI JEGYZÉK

1959. NOVEMBER

Orosz nyelvű könyvek . . .	1-6	old.
Magyar nyelvű könyvek . . .	6-9	"
Német nyelvű könyvek . . .	10	"
Francia nyelvű könyvek . . .	10-11	"
Angol nyelvű könyvek . . .	11	"
Mikrofilmek	11	"
Hanglemezek	11	"

A * jelzésű könyvek csak az olvasóteremben használhatók.

A jobb szorokban kösült szám a könyv helyrajzi száma. Ahol a betű megjelölés a számszorosítást (pl. B 21946), a kösönti könyvtárban lévő könyvről van szó, megfordítva pedig (pl. 3745 B) a fideknyvtár könyvről.

OROSZ NYELVŰ KÖNYVEK

o ÁLTALÁNOS MŰVEK

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ордена Ленина библиотека СССР имени В.И.Ленина в 1958 году. 1959. М. 50 с. B 23991

БЕТСКАЯ энциклопедия. В 10 томах. Глав. ред. Л.Д. Брежнев и А.И. Маркушевич. Мил. Том 2. Земная кора и недра Земли. Мир небесных тел. 1959. М. 543 с., 29 табл. и карт. *B 661/2

КНИГОПЕЧАТНИК Восточной Советской Энциклопедии 1958. Глав. ред. А.А. Арушанян. Мил. 1958. М. 650 с., 8 вкл.: B 643/1958

КАТЕДИАРЬ 1960. Деятельность культуры. Сост. В.И. Крюков. 1959. М. 24 л. C 1962

МАЛЫЕ советская энциклопедия. Глав. ред. В.А. Бреденский. Мил. Изд. 3. Том 4-5. 1959. М. 1312 с. 42 табл.; 1312 с. 22 табл. B 667/4-5

МАО ЦЗУ-СЯН: Это изобретено в Китае. Пер. с кит. тайского А. Климова. Мил. 1959. М. 160 с. B 23998

СКОРЯКИН, Н.М.: Журнал "Современник" и крестьянская реформа 1861 г. Из истории русской революционно-демократической журналистики. 1957. М. 196 с. B 24123

СКОРЯКИН, Н.М.: Рассказы о книгах. 1957. М. 587 с., 8 табл. B 24013

Bibliográfia

НИКИТИН, Л.Н.-М.К. ЗИНОВЬЕВА-М.М. НИКИТИНОВ: Биография периодических изданий России. 1901-1916. Том 2. 1959. Л. 714 с. B 669/2

НИКИТИНОВ, А.И.: Указатель литературы по русскому языковедению с 1825 по 1880 год. Сост. Н.С. Авилова и др. 1959. М. 444 с. B 376/2

1 FILOZÓFIA

АКИН, П.: История моих бедствий. Пер. с кит. В.А. Соколов. Мил. 1959. М. 256 с. B 445/43

БЕННИС, А.: Христианство и социализм. 1959. М. 40 с. B 23996

КОЗН, М.Р.: Американская мысль. Критический обзор. Пер. с англ. А.С. Никитин и др. 1956. М. 391 с. B 24064

МЕРЗЕНОВ, В.А.: Можно ли предвидеть будущее? Изд. 2, перераб. 1959. М. 96 с. B 24069

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКАЯ наука в СССР. Сборник статей. В 2-х т. Том 1. 1959. М. 699 с. с граф. C 1946/1

ПРИЗАНОВ, Н.М.: Существует ли судьба? 1959. М. 63 с. B 23993

САТБАЛОВ, А.А.: Исторические типы общности людей. Род, племя, народность, нация. 1959. Л. 55 с. B 23992

9. sz. ábra

A gyarapodási jegyzékről már említést tettünk, és azt a 9. sz. ábra mutatja.

Ez havonta készül úgy, hogy előzőleg a törzslapokat nyelvek szerint, majd szakok szerint, azon belül betűrendben csoportosítjuk. Ezután minden csoport elejére teszünk egy címet vagy alcímet. Itt a teljes rendezést kézzel végesszük, miután csak pár száz ódudláról van szó havonta.

A törzslapok sorbarakására egy egyszerű kis szerkezet szolgál. Átlátszó ragasztószalaggal összeerősített két üveglap közé szorítjuk a kártyákat, és úgy kerülnek fényképezésre.

A gyarapodási jegyzéket szikfilmre fényképezzük, mert rotaprinten sokszorozhatjuk.

Hogy a gyarapodási jegyzéken a kézzel írt számok ne látszódnak, ezeket fényképezés előtt fehér papírosikkal letakarjuk.

Teljesen azonos módon készül az olvasói betűrendes katalógus. Csak az olvasó számára érdekes, géppel irt részt tartalmazza, a rácsokba irt számokat nem. /10. ábra./

ВУЛАХОВСКИЙ, Леонид Арсеньевич: Русский литературный язык первой половины XIX века. Лексика и общие замечания о слоге. Изд. 2-е, пересмотр. и доп. Киев, 1957, Изд. Киевского гос. ун-та им. Т. Г. Шевченко. 492 с. В 257II

ДРЮН, Морис: Узница Шато-Гайяра. (Из серии "Проклятые короли"). [Роман]. Пер. с франц. М. 1960, Изд. иностр. лит. 216 с. 25670 В

ЛИСТОВСКИЙ, Александр Петрович: Конармия. Роман. Изд. переработ. Илл. М. 1960, Мол. гвардия. 599 с., таблицы. 25749 В

НЕМЕЦКО-русский фразеологический словарь. Сост. Леонид Эдуардович Бинович. М. 1956, Госизд. иностран. и нац. словарей. 904 с. В 25799

A fentiekhez hasonlóan készül a szolgálati katalógus is azzal a különbséggel, hogy ott a cédulán lévő minden adat látható.

25 FI
992
60. VI. 9 ВУЛАХОВСКИЙ, Леонид Арсеньевич: Русский литературный язык первой половины XIX века. Лексика и общие замечания о слоге. Изд. 2-е, пересмотр. и доп. Киев, 1957, Изд. Киевского гос. ун-та им. Т. Г. Шевченко. 492 с. В 257II

482-331
482-085
482-014

10 FI
998
60. VI. 3 ДРЮН, Морис: Узница Шато-Гайяра. (Из серии "Проклятые короли"). [Роман]. Пер. с франц. М. 1960, Изд. иностр. лит. 216 с. 25670 В

840-3

25 FI
1005
60. VI. 13 ЛИСТОВСКИЙ, Александр Петрович: Конармия. Роман. Изд. переработ. Илл. М. 1960, Мол. гвардия. 599 с., таблицы. 25749 В

882-3
323-278(47)

26 FI
1011a
60. VI. 15 НЕМЕЦКО-русский фразеологический словарь. Сост. Леонид Эдуардович Бинович. М. 1956, Госизд. иностран. и нац. словарей. 904 с. В 25799

011118
410-348

11. sz. ábra

Amikor ez a cikk készül, már kb. 1/2 éve folyik a teljes feldolgozó munka ezen az alapon. Már elkészült az 1960. első félévi gyarapodás kumulációja is, és folyik a régebbi állomány rekatalogizálása. Ugy tervezzük, hogy 1961 végén, 1962 elején elkészülhet a teljes központi állomány kötetkatalógusa.

Többen feltehetik azt a kérdést: hogyan szerez tudomást az olvasó a legújabb gyarapodásról, amely a kötetkatalógus elkészítése után érkezett a könyvtárba? A válaszuk már kialakult: a legújabb anyagot cédulakatalógus tárja fel naprakészen, aminek az is előnye, hogy ha az olvasó az újdonságokat keresi, akkor ezt kevesebb cédula közt hamarabb megtalálja. Ezenkívül a havi gyarapodási jegyzék, a 1/2 éves kumuláció is feltárja az újabb gyarapodást. Az éves kumuláció viszont már a kötetkatalógus kiegészítése, és ekkor a párhuzamos cédulakatalógust be lehet vonni és újabbat kezdeni. 3-4 évenként - elképzeléseink szerint - annyi változás gyűlik össze /elveszés, elrongyolódás, törlés stb./, hogy már emiatt is célszerűbbnek látszik a teljes állományról újabb kötetkatalógust készíteni. Természetes ekkor sem kell a címeket ujrainni, csak újra kell rendezni, fényképezni és sokszorosítani.

Az olvasói katalógus - terveink szerint - sokszorosítva készül, hogy a művek könyvtárközi kölcsönzés útján a vidéki olvasókhoz is eljuthassanak. Egyébként ha terveink beválnak, a kötet-katalógust az olvasók egészen olcsó áron meg is vásárolhatják.

Felvetődik itt is az a kérdés, hogy ez a módszer hol alkalmazható. Azt hisszük a cikk akkor is eléri a célját, ha elgondolkoztatja olvasóit, és azok az egyes rész kérdések megoldásához kapnak biztatást. Már irtuk a cikkben, de megismételjük, hogy pár száz vagy pár ezer könyv esetén a gépi lyukkártya felesleges luxus, de a lépcsőzetesen össze-fényképezett címlapok módszere már a legkisebb könyvtárban is alkalmazható. A könyvtárosnak, aki a Hollerith-technikát alkalmazni kívánja, előbb feltétlenül meg kell ismerkednie ennek a technikának legfontosabb problémáival. E nélkül ugyanis minden óhaj papíron marad.

- . . . -

Befejezésül szeretnénk hangsúlyozni, hogy a kísérletek a könyvtár tartalmi munkájának megjavítására, aktívabb katalógusok létrehozására és a feldolgozó munka termelékenységének többszörösítésére irányultak. Bár a leírás főleg technikai kérdéseket érint, a cél és az eredmény a könyvtár politikai és kulturális nevelőmunkájának megjavítása, a feldolgozó munka egyszerűsítése és meggyorsítása.

Szerény véleményünk szerint a könyvtári munka egyszerűsítése sürgető szükségesség.

Egyrészt azért, mert az olvasók számának és igényeinek növekedése /hosszu évekre, sőt évtizedekre előreláthatóan/ erőteljesen fokozódik. Ez a folyamat a munkaidő csökkentésével tovább gyorsul, hiszen a több szabadidő egy része a könyvtárakban vagy könyvek társaságában telik el.

Másrészt a könyvkiadás egyre nagyobb méretei is napirendre tűzik a könyvfeldolgozás és az olvasók gyorsabb és jobb, ésszerűbb és olcsóbb kiszolgálásának új megoldásait.

Tudjuk, hogy a leírt megoldás csupán egy a sok lehetőség közül. Tökéletesebb lesz, ha azt a szakkönyvtárosok tüzetesen megvizsgálják, és a gyenge pontokra rámutatnak.

A budapesti Gorkij Könyvtár munkatársai hálásak lesznek minden baráti megjegyzésért.

Barabási Rezső

o o o o o o

Barabási, R.: Let us simplify processing work.

The article comprises two main subjects:

1. photographing the title page,
2. experiences in the combination of photo- and Hollerith methods.

I.

Between 1957 and 1959 the State Gorky Library used photographing for processing its holdings. Essential features of this method are:

- a/ items on the title page are not to be written down, only to be photographed,
- b/ missing but still important items are put down on a complementary slip, and so they are photographed together,
- c/ the negative film is the accessions register,
- d/ the catalogue cards /size 125x75 mm/ are prepared by enlarging.

This method is 30-35 % faster and cheaper than traditional processing methods. Further advantages: authors' pictures, contents, characters in a play etc. may also appear on the catalogue card.

Its disadvantages: lack of uniformity of title pages is reflected on the catalogue cards, too. /E.g. sometimes the author follows the title etc./

II.

The Gorky Library stopped photographing title pages in 1960, because of having developed a more productive, faster and cheaper method by combining the Hollerith and photo procedures. Essential features of this method are:

1. catalogue entries are to be done only once, directly on the white Hollerith cards. From this Hollerith card are made:
 - a/ catalogue cards by photographing,
 - b/ monthly accessions lists,
 - c/ cumulative lists of the year,
 - d/ accessions register and shelf register,
 - e/ author catalogue for readers in book form,
 - f/ official catalogue in book form,
 - g/ reading room catalogues,
 - h/ bibliographies.
2. Utilization of the single entries is promoted by arranging cards with the help of a Hollerith sorter.
3. The lag in processing can be reduced considerably.
4. The book form catalogue may be used more easily and comfortably by the readers.
5. Other libraries, even individual readers may avail themselves of the mimeographed book form catalogues.

The combination of Hollerith and photo procedures increases productivity by 300 - 600 %, depending on the types of the publications.

- . . . -